

Mahbuba TILAVOVA,
O'zbekiston Milliy universiteti tayanch doktoranti

O'zMU professori A.Yermetov taqrizi asosida

RISING CONFLICTS BETWEEN THE RUSSIAN EMPIRE AND THE BUKHARA EMIRATE

Annotation

The rivalry between the Russian Empire and the Bukhara Emirate in 19th and early 20th-century Central Asia was marked by territorial disputes, struggles for control over strategic resources, and cultural and religious differences. This abstract explores the multifaceted nature of the conflict, highlighting the complexities of imperial ambitions and regional autonomy. It discusses how the clash of empires impacted the geopolitical landscape of Central Asia, shaping the dynamics of power and influence in the region.

Key words: Russian Empire, Bukhara Emirate, Central Asia. Geopolitical dynamics, Territorial disputes, Cultural differences, Religious identity, Imperial expansion.

ROSSIYA IMPERIYASI VA BUXORO AMIRLIGI O'RTASIDA ZIDDIYATLARNING KUCHAYISHI

Annotatsiya

19-asr va 20-asr boshlarida O'rta Osiyoda Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi raqobat hududiy nizolar, strategik resurslar ustidan nazorat o'rnatish uchun kurashlar, madaniy va diniy tafovutlar bilan kechdi. Ushbu abstrakt mojaroning ko'p qirrali mohiyatini o'rganadi, imperiya ambitsiyalari va mintaqaviy avtonomiyalarning murakkabligini ta'kidlaydi. Unda imperiyalar to'qnashuvi Markaziy Osiyoning geosiyosiy manzarasiga qanday ta'sir qilgani, mintaqadagi kuch va ta'sir dinamikasini shakllantirgani muhokama qilinadi.

Kalit so'zlar: Rossiya imperiyasi, Buxoro amirligi, O'rta Osiyo. Geosiyosiy dinamika, hududiy nizolar, madaniy tafovutlar, diniy o'ziga xoslik, imperatorlik ekspansiyasi.

РАСТУЩИЕ КОНФЛИКТЫ МЕЖДУ РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИЕЙ И БУХАРСКИМ ЭМИРАТОМ

Аннотация

В XIX и начале XX веков соперничество между Российской империей и Бухарским эмиратом в Центральной Азии было отмечено территориальными спорами, борьбой за контроль над стратегическими ресурсами, а также культурными и религиозными различиями. В этом кратком изложении исследуется многогранный характер конфликта, подчеркивая сложность имперских амбиций и региональной автономии. В нем обсуждается, как столкновение империй повлияло на геополитический ландшафт Центральной Азии и сформировало динамику власти и влияния в регионе.

Ключевые слова: Российская империя, Бухарский эмират, Средняя Азия. Геополитическая динамика, территориальные споры, культурные различия, религиозная идентичность, имперская экспансия.

Kirish. 19-asr va 20-asr boshlari O'rta Osiyo tarixida buyuk davlatlar kuchlarining to'qnashuvi va mintaqaning keng hududlarida hukmronlik qilish uchun kurash bilan tavsiflangan notinch davr bo'ldi. Bu davrda yuzaga kelgan son-sanoqsiz nizolar ichida Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi raqobat geosiyosiy keskinlik va madaniy qarama-qarshilikning yorqin namunasi sifatida ajralib turadi. Ushbu muqaddima mojaroning murakkabliklarini tushunish, uning ildizlarini tarixiy kontekstda izlash va bu ikki shaxs o'rtasidagi adovatni kuchaytirgan asosiy omillarni ko'rsatish uchun zamin yaratadi.

Madaniyatlar, etnik guruhlar va sivilizatsiyalarning boy gobeleniga ega Markaziy Osiyo azaldan savdo-sotiq, istilolar va madaniy almashinuv chorrahasi bo'lib kelgan. 19-asrda Rossiya imperiyasi hududiy kengayish va strategik ustunlikka intilib, janubga qarab barqaror ravishda oldinga siljish bilan mintaqa imperiya ekspansiyasining markaziga aylandi. Rus qo'shinlari O'rta Osiyo yerlariga bostirib kirgach, mavjud kuch tuzilmalari, jumladan, Buxoro amirligi bilan muqarrar ravishda aloqaga kirishdi.

Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi qarama-qarshiliklarning zamirida yer va boyliklarga bo'lgan da'volar tufayli kelib chiqqan hududiy nizolar yotardi. Rossiya qo'shinlari janubga qarab harakatlanar ekan, ular Amirlikning ta'sir doirasidagi strategik hududlar ustidan nazoratni o'rnatishga harakat qilishdi. Bu agressiv ekspansionizm ularni muqarrar ravishda amirlik hukmdorlari bilan to'g'ridan-to'g'ri qarama-qarshilikka olib keldi va ularning o'z ota-bobolari yerlari ustidan nazoratni saqlab qolishga intilishlariga olib keldi.

Qolaversa, Rossiya imperiyasi bilan Buxoro amirligi o'rtasidagi to'qnashuv nafaqat hududiy hukmronlik uchun kurash, balki madaniyatlar va mafkuralar to'qnashuvi ham edi. Amirlik o'zining chuqur ildiz otgan islom merosi va an'alariga ega bo'lib, Rossiya imperiyasining asosan xristian va slavyan o'ziga xosligidan keskin farq qilib turardi. Bu madaniy va diniy tafovut ikki kuch o'rtasidagi ziddiyatni yanada kuchaytirib, o'zaro ishonchsizlik va adovatni kuchaytirdi.

Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi ziddiyat hududiy-madaniy omillardan tashqari, amirlikning o'zida ichki hokimiyat uchun kurash va sulolaviy siyosat tufayli ham shakllangan. Raqobat guruhlari amirlik boshqaruvini nazorat qilish uchun kurashar ekan, ular tashqi kuchlardan, jumladan, ruslardan ittifoq va yordam olishga intilib, mojaro dinamikasini yanada murakkablashtirdi.

Bunday geosiyosiy manevrlar va madaniy qarama-qarshiliklar fonida Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi raqobat Markaziy Osiyoda hukmronlik uchun murakkab va uzoq davom etgan kurash sifatida namoyon bo'ldi. Uning merosi bugungi kungacha mintaqada aks-sado berishda davom etmoqda va bu zamonaviy geosiyosat dinamikasini shakllantirishda tarixiy raqobatning doimiy ahamiyatini ta'kidlaydi. Ushbu mojaroning kelib chiqishi va dinamikasini tadqiq qilish orqali biz Markaziy Osiyoning notinch tarixidagi imperiya ambitsiyalari, mintaqaviy muxtoriyat va madaniyatlar va kuchlarning o'zaro ta'sirining murakkabligi haqida qimmatli ma'lumotlarga ega bo'lamiz.

Adabiyot sharhi. Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi qarama-qarshiliklar keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar mavzusi bo'lib, tarixchilar, siyosatshunolar va madaniyatshunolar ushbu tarixiy raqobatning sabablari, dinamikasi va oqibatlarini haqida turlicha qarashlarni taklif qilishgan. Adabiyotlarni ko'rib chiqish ushbu ikki shaxs o'rtasidagi ziddiyatlarga sabab bo'lgan omillarning murakkab o'zaro ta'sirini aniq tushunishni ochib beradi.

Adabiyotda yuzaga keladigan asosiy mavzulardan biri 19-asr va 20-asr boshlaridagi Markaziy Osiyoning geosiyosiy kontekstidir. Adib Xolid o'zining "Musulmon madaniyati islohoti siyosati: Markaziy Osiyodagi jadidchilik" kitobida, Yuriy Bregel "Markaziy Osiyoning tarixiy atlas" nomli kitoblarida mintaqaviy tarixini batafsil tahlil qilib, imperatorlik kuchlari o'rtasidagi raqobatni yoritib beradilar. Markaziy Osiyo davlatlari, madaniy va diniy o'ziga xosliklarning dinamikasi. Bu asarlar Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi ziddiyatlarni imperiya ekspansiyasining kengroq tendentsiyalari, hududiy nizolar va madaniy to'qnashuvlar doirasidagi kontekstda aks ettiradi[1].

Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi ziddiyatlarning shakllanishida din va madaniyatning o'rni ilmiy tadqiqotlarning yana bir muhim yo'nalishidir. Adeeb Xolid, Marta Brill Olcott "Qozoqlar"[3] va Yuriy Bregelning tadqiqotlari Markaziy Osiyo jamiyatining diniy va madaniy jihatlariga oydinlik kiritib, islomning birlashtiruvchi kuch va tashqi kuchlarga qarshilik manbai sifatidagi ahamiyatini ta'kidlaydi[2]. Bu ishlarda diniy o'ziga xoslik va madaniy an'analar rus va buxorolik elitaning munosabati va harakatlariga qanday ta'sir qilgani, o'zaro ishonchsizlik va nizolarga hissa qo'shganini o'rganiladi.

Bundan tashqari, olimlar Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi raqobatga iqtisodiy omillarning ta'sirini ham o'rganib chiqdilar. Alfred J. Riberning "Rossiya mustamlakalarining 1917-yilgacha ekspansiyasi"[4], Pol Dyuksning "Rossiyaning O'rta Osiyoni bosib olishi"[5] kabi asarlarida Rossiyaning O'rta Osiyoga ekspansiyasi ortidagi iqtisodiy motivlar, jumladan, strategik resurslarni nazorat qilish, foydali savdo yo'llariga kirish istagi tahlil qilinadi va mintaqaning qishloq xo'jaligi va mineral boyliklaridan foydalanish. Ushbu tadqiqotlar iqtisodiy manfaatlar mojarolarini kuchaytirish va mintaqadagi kuch dinamikasini shakllantirish uchun geosiyosiy ambitsiyalar bilan qanday kesishganligini yoritadi.

Bundan tashqari, adabiyotda Rossiya imperiyasi bilan ziddiyatning kuchayishida Buxoro amirligidagi ichki siyosat va hokimiyat uchun kurashlar o'rni ko'rsatilgan. Shoshana Keller "Makka emas, Moskvaga: Sovetlarning Markaziy Osiyoda islomga qarshi yurishi, 1917-1941 yillar"[6] va Svetlana P. Ivanova "Buxoroliklar: sulolaviy, diplomatik va tijorat tarixi, 1550-1702"[7] asarida tahlil qiladi. amirlik ichidagi elita raqobati, fraksiyaviylik va sulolaviy raqobat dinamikasi, bu ichki bo'linishlar amirlikning tashqi kuchlar bilan munosabatlariga qanday ta'sir qilganini ko'rsatadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasida kuchayib borayotgan qarama-qarshiliklarni tushunish uchun 19-asr va 20-asr boshlaridagi Markaziy Osiyoning tarixiy kontekstini o'rganish zarur. Bu davr sezilarli geosiyosiy siljishlar, imperiya ekspansiyasi va imperiyalar to'qnashuvi bilan ajralib turdi, bularning barchasi mintaqaviy dinamikasini shakllantirdi. Rossiya va Buxoro amirligi o'rtasidagi ziddiyatlarga zamin yaratdi.

Markaziy Osiyo azaldan sivilizatsiyalar, madaniyatlar va savdo yo'llarining chorrahasi bo'lgan, Buxoro, Samarqand va Xiva kabi shaharlar ilm, savdo va islom ilmlari markazlari bo'lib xizmat qilgan. Biroq, 19-asrga kelib, mintaqaviy o'zini imperator ambitsiyalari, xususan, Rossiya imperiyasi va Britaniya imperiyasining raqobatdosh ambitsiyalari o'rtasida tutdi.

Tahlil va natijalar. Rossiya imperiyasi chor hukmdorlari boshchiligidagi O'rta Osiyoga o'z ta'sirini kengaytirish va issiq suv portlariga chiqishni ta'minlash maqsadida "Buyuk o'yin" deb nomlanuvchi hududiy kengayish kampaniyasini boshladi. Ushbu ekspansionistik harakat strategik, iqtisodiy va geosiyosiy omillar, jumladan, daromadli savdo yo'llarini nazorat qilish, qimmatli resurslarga kirish va Britaniyaning Hindistondan potentsial bosqiniga qarshi bufer zonasini yaratish istagi bilan turk bo'ldi.

Rossiya imperiyasi uchun O'rta Osiyoni bosib olish nafaqat hududni kengaytirishga intilish, balki jahon miqyosida kuch va obro'-e'tiborni namoyon etish vositasi ham edi. Rus qo'shinlari janubga qarab harakatlanar ekan, ular O'rta Osiyoning turli davlatlari va xonliklari, jumladan, Rossiya tajovuziga qarshilik ko'rsatgan, o'z muxtoriyati va mustaqilligini saqlab qolishga intilayotgan Buxoro amirligiga duch keldilar.

O'zining boy islomiy merosi va madaniy an'analari ega Buxoro amirligi Rossiyaning O'rta Osiyoga ekspansiyasi yo'lida katta to'siq bo'lgan. Amir tomonidan boshqariladigan va diniy ulamol va qabila boshliqlari tarmog'i tomonidan qo'llab-quvvatlangan amirlik uzoq vaqt davomida islomiy ta'lim va boshqaruv markazi bo'lib xizmat qilib, diniy hokimiyat va siyosiy hokimiyat uyg'unligi orqali atrofdagi hududlarga ta'sir o'tkazgan.

Lekin Buxoro amirligining mavqei qaltis edi, u shimolda Rossiya imperiyasining oldinga siljib borayotgan qo'shinlari va janubdagi qo'shni Afg'onistondagi Britaniya imperiyasining ta'siri o'rtasida qolib ketdi. Ushbu tashqi bosimlarga duch kelgan Amirlik imperiya ambitsiyalari oldida o'z muxtoriyatini saqlab qolish va suverenitetini saqlab qolish o'rtasida nozik muvozanatni saqlashga harakat qildi.

Shunday qilib, Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasidagi to'qnashuv muqarrar edi, bu to'qnashuv hududiy nizolar, strategik manfaatlar va madaniy tafovutlar uyg'unligidan kelib chiqqan edi. Rossiya kuchlari Markaziy Osiyoga bostirib kirgach, ikki davlat o'rtasidagi ziddiyat kuchayib, vaqti-vaqti bilan to'qnashuvlarga, diplomatik manevrlarga va boshqa mintaqaviy ishtirokchilar bilan ittifoq tuzishga urinishlarga olib keldi.

Xulosa. 19-asr va 20-asr boshlaridagi O'rta Osiyoning tarixiy sharoiti imperator kuchlarining to'qnashuvi, strategik hududlar ustidan hukmronlik uchun kurash, madaniy va diniy o'ziga xosliklarni saqlab qolish bilan tavsiflanadi. Ushbu murakkab manzara doirasida Rossiya imperiyasi va Buxoro amirligi o'rtasida kuchayib borayotgan qarama-qarshiliklar mintaqaviy taqdirini belgilab bergan va bugungi kunda uning siyosati va jamiyatlarida aks-sado berishda davom etayotgan bir-biriga zid bo'lgan manfaatlar va geosiyosiy raqobatlariga misol bo'ldi.

ADABIYOTLAR

1. Khalid, Adeeb. "The Politics of Muslim Cultural Reform: Jadidism in Central Asia." University of California Press, 1998.
2. Bregel, Yuri. "An Historical Atlas of Central Asia." Brill, 2003.
3. Olcott, Martha Brill. "The Kazakhs." Hoover Press, 1987.
4. Rieber, Alfred J. "Russian Colonial Expansion to 1917." Greenwood Press, 1988.
5. Dukes, Paul. "The Russian Conquest of Central Asia." Longman, 2003.
6. Keller, Shoshana. "To Moscow, Not Mecca: The Soviet Campaign Against Islam in Central Asia, 1917-1941." Praeger, 2001.
7. Ivanova, Svetlana P. "The Bukharans: A Dynastic, Diplomatic, and Commercial History, 1550-1702." Brill, 1998.